

6. Среди наименований банковских учреждений с ориентацией на словообразовательный состав доминируют наименования частичной аббревиации. Вероятно, по той же причине, что и эргонимы-экзотизмы. Данные наименования с частичной аббревиацией имеют свойство легко запоминаться и воспроизводиться.

7. При исследовании наименований банков была замечена частотность употребления ряда единиц: «банк», «кредит», «-креди», «финансы», «-финанс-», «-фин-», «Украина», «-укр-», «индустриальный», «-индустриал», «универсальный», «-универсал», «капитал».

Список использованной литературы и ресурсов

1. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская. – М. : Наука, 1978. – 200 с.
2. Реформатский А. А. Введение в языкознание / А. А. Реформатский. – М. : Высшая школа, 1967. – 275 с.
3. Список банков Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ubanks.com.ua/>

Злата Лісіна

ГРАМАТИЧНІ ЗАСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КАТЕГОРІЇ ДІАЛОГІЧНОСТІ В ПОЛІТИЧНИХ ТЕЛЕСХОУ

Поняття тексту є одним з найбільш досліджуваних у лінгвістиці. Проблема тексту освітлена в працях вітчизняних та зарубіжних лінгвістів, в останньому двадцятилітті ХХ століття стала провідною ланкою для дослідницьких праць таких дослідників, як Т. А. ван Дейк, Г. Г. Почепцов, І. М. Колегаєва, О. П. Воробйова, Т. В. Радзієвська, О. О. Селіванова та ін. Проблематика тексту багатоаспектна, одним із напрямів її аналізу полягає у вивченні особливостей комунікативного потенціалу тексту та його скерованості на адресата. Ці аспекти щодо фактору адресованості тексту висвітлено М. М. Бахтіним, який визначив таке висловлювання діалогічним. Дослідник вважає, що сутність діалогу становить основу нашого спілкування. Це виявляється в скерованості мовних засобів, які використовує мовець, на адресата та можливості побудови різних конструкцій, що подають відповідь на певний блок реплік. Ця думка стала підґрунтям діалогічного розуміння тексту, а скерованість на адресата було визначено як діалогічність. Категорія діалогічності виявляє себе важливим критерієм в мові та мовленні, в різних соціальних групах та визначає контактування, функціонування тексту між людьми, об'єднаннями тощо.

Категорія діалогічності з розвитком досліджень політичної галузі стає важливим критерієм тексту, який багатогранно втілюється в політичних повідомленнях різних видів: інавгурація, ток-шоу, агітація тощо та в політичних ситуаціях, що об'єднують такі тексти в одну комунікативну середу. Актуальність нашої роботи полягає в дослідженні механізму відображення категорії діалогічності в політичних текстах, куди належать вербальні засоби як морфологічного, так й синтаксичного рівня як виразники чіткої орієнтації до адресата.

В останній час широкої популярності набули наукові підходи, що ґрунтуються на лінгвістичному та дискурсивному аналізі текстів. Ученими розроблено напрями, які дають

зможу розвивати їх як повноцінну наукову галузь, що здатна розробляти підходи до визначення, опису тексту як багатогранної реалії, основної одиниці людської комунікації. Це зумовлено науковим підходом, який прагне пояснити мовну дійсність з погляду сучасного мовознавства – як засіб комунікації, а також з'ясувати зв'язки цієї дійсності з різними аспектами людської діяльності, що можливе саме через текст. Це прагнення спричинене проникненням у глиб тексту, що активно функціонує, виявленням його особливостей, які втілено в текстових одиницях.

В останньому двадцятилітті ХХ ст. в лінгвістиці тексту сформувалася стійка тенденція, що позначилася значно раніше, – дослідження тексту як складного комунікативного механізму, посередника комунікації, що фіксує стратегічну програму адресанта, яка сприймається й інтерпретується адресатом. І. Р. Гальперін подає таке визначення тексту: «Текст – це твір мовленнєвотворчого процесу, якому властива завершеність, і який об'єктивований у вигляді письмового документа, літературно оброблений відповідно до типу цього документа та складається з назви (заголовка) і низки особливих одиниць (надфразних єдностей), об'єднаних різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв'язку, має певну цілеспрямованість і прагматичну настанову» [2, 18]. Цим підходом вчений демонструє процес формування у тексті рис, що визначають його системність. З. Я. Тураєва наголошує: «Текст – складне й багатоаспектне утворення, він є й феноменом реальності, і способом її відображення, і реалізацією системи мови. Одночасно з тим текст – головна, разом із висловленням, одиниця комунікації, продукт певного виду діяльності, спосіб збереження і передачі інформації, форма існування культури, продукт певної історичної епохи, відображення психічного життя індивіда тощо. Така багатоаспектність тексту зумовлює множинність описів тексту і множинність його тлумачень» [9, 66]. Акцентуючи увагу на комунікативній природі тексту, Є. В. Сидоров розробив методологію системного комунікативного вивчення тексту. Він подав таку дефініцію: «Текст – це система мовних знаків та послідовностей знаків, що характеризується комунікативністю. Ця система втілює сполучену модель комунікативної діяльності відправника та адресата повідомлення» [8, 38–39]. Т. А. ван Дейк характеризує текст як «абстрактну граматичну структуру вимовленого»; текст, на його думку, це поняття, що «стосується формальної системи мови або лінгвістичних знань, компетентностей» [4, 153–207]. Т. В. Радзівська пропонує такий підхід: «текст формується як суто функціональне утворення: лексичні, граматичні, синтаксичні засоби вираження в ньому зумовлені всіма об'єктивними факторами текстотворення» [5, 180]. К. С. Серажим розглядає поняття «тексту» як елементарну (тобто базову, мінімальну й основну) одиницю дискурсу (комунікації) та зазначає, що текст «явище не тільки лінгвістичне, але й екстралінгвістичне, він є продуктом, що утворився внаслідок мовної специфіки мовця та адресованості мовній особистості» [7, 57].

Принцип діалогу в лінгвістиці вперше був введений В. фон Гумбольдтом. Він стверджував, що мова є діяльність духу і водночас результат цієї діяльності, як «робота духу», яка створює артикуляційні звуки, що слугують вираженню думки та її розумінню. Цей принцип використовується як метод аналізу мовних явищ [3, 84]. Відгомоном положень Гумбольдта є думка М. М. Бахтіна, який зазначив, що «виразити самого себе – це значить зробити себе об'єктом для іншого й для себе самого» [1, 289].

Сучасні терміни гуманітарних наук, що використовують у дискурсології, текстолінгвістиці, пов'язані з теорією діалогічності М. М. Бахтіна, який зазначив:

«діалогічні відношення не зводяться до відношень логічних і предметно-змістових, які самі по собі позбавлені діалогічного моменту. Вони повинні проявитися словом, стати висловлюваннями... З іншого ж боку, діалогічні відношення можливі й між мовними стилями, соціальними діалектами тощо, за умови сприйняття їх певними змістовими позиціями, своєрідними мовними світоглядами...» [1, 212–214]. Значення теорії М. М. Бахтіна виявляється саме у аспекті співвідношення діалогу та мовної системи, що переходить в аналіз явищ мовної взаємодії та основу досліджень реальних висловлювань, які й викликають систему «голосів».

У сучасній текстолінгвістиці термін «діалогічність» насамперед вживають на позначення текстової категорії, що характеризує скерованість тексту на адресата. М. Д. Феллер розглядає форми спілкування в плані зняття в них суперечностей між адресантом і адресатом, та вважає, що найстаріша з цих форм – діалог: «у ньому явно і майже однаковою мірою активні обидві сторони» [10, 222–334]. Вчений подає ідею про те, що діалог містить у собі елемент спонукання, при інтерактивному спілкуванні останнє треба усувати, зважаючи на зацікавленість або байдужість комунікантів.

О. О. Селіванова, посилаючись на комунікативні та екстралінгвальні фактори дискурсу, а також ґрунтуючись на концепції М. М. Бахтіна, запропонувала таку діалогічну модель комунікації, яка охоплює: модуль адресанта (автора), адресата (читача), тексту як знакової форми організації дискурсу, інтеріоризованного буття лінгвокультурної спільноти та модуль коду культури, науки та інших семіосфер [6, 143–144].

Яскраво діалогізація виражена у політичному діалогічному тексті, де автором закладений вплив на читача або слухача, задум зробити його активним учасником подій, вплинути на його суспільну свідомість. Ці засоби, як правило, супроводжуються авторськими оцінками, що впливає на адресата, який може погодитися, дискутувати чи не погодитися. Це й створює діалог «автор-адресат». Розглядаючи політичні ток-шоу, можна виокремити такий засіб як «пік точок зору», тобто кульмінаційне накопичення висловлювань комуні кантів, при якому адресат, аналізуючи їх, може втратити суть; тому діалогічна форма в тексті є досить цікавою цариною досліджень, адже вона дозволяє зафіксувати процес виникнення та формування думок саме «тут і зараз».

Для виокремлення специфіки діалогічності у динамічному тексті було використано матеріали ефірів політичного шоу «Свобода слова» на каналі ICTV за 2013–2016 роки. У роботі проаналізовано це шоу, з урахуванням його сценарію, складу учасників та формату проведення. В ньому беруть участь, крім ведучого, запрошені аналітики, які ставлять «незручні» питання, що дає змогу створювати розлогі відповіді спікерів, а також задають динаміку власне мовлення.

При дослідженні промов ми виділили такі граматичні виразники: звертання, форми дієслів (2-а особа множини), займенники, речення. За такими критеріями аналізовано ефіри ток-шоу.

При аналізі текстів політичного ток-шоу можна виділили такі особливості функціонування звертань. Звертання, розділені на складники за такими параметрами: - аудиторія: присутні у студії (колеги, експерти, ведучій) – *Доброго вечора, шановна студія* (Скорик : Куликов; 12.05.15), *Доброго вечора, шановне товариство* (Тягнибок : Куликов; 25.11.13), *Добрий вечір, студія, дорогі колеги* (Порошенко : Куликов; 22.04.14); слухачі/телеглядачі: *Добрий вечір усім, хто нас бачить і чує* (Луценко : Куликов; 16.03.15), *Доброго вечора, шановні громадяни України* (Скорик : Куликов; 12.05.15), *Добрий вечір, ті*

люди, які нас чують (Яценюк : Куликов; 25.11.13); до спікера на ім'я та по батькові: *Юліє Володимирівно*, Ви зараз говорили (Кузнецова : Тимошенко; 16.03.15), *Юрій Віталійович*, перепрошую за каламбур (Магда : Луценко; 06.10.14); звертання з використанням лексеми «пан», «пані»: *Пане Володимире* (Фесенко : Гройсман; 22.06.15), *Пане Смешко* (Смешко : Куликов; 17.03.14), *пані Тимошенко* (Куликов : Тимошенко; 20.10.14).

Морфологічні засоби діалогічності виражаються не тільки прямим оформленням посилання до адресата, але й використанням займенникових форм, які поділяємо на:

1) займенник «ми», який подає повідомлення не від спікера, як окремої особистості, а від партії як такої, наприклад: *Ми можемо сьогодні приймати непрості, але необхідні рішення* (Гройсман : Золкіна; 22.06.15), *Ми стояли і захищали Конституцію і діючого президента* (Смешко : Куликов; 17.03.14), *А ми сильні, ми знаємо, що...* (Ляшко : Магда; 11.08.14);

2) займенник «ми», що позначає посилання до студійних комунікантів, напр.: *Але ми сьогодні бачимо, що гарантії не працюють* (Тимошенко : Куликов; 19.05.14), *Ми повинні об'єднатися* (Чалий : Куликов; 29.04.15);

3) займенник «Ви», що містить апеляцію до конкретної особи, тобто є прямим засобом діалогічності, проілюструємо: *Перш за все, я так само, як і ви, з Майдану, і в Раді Майдану...* (Чалий : Тузов; 29.04.15), *Це були ви безпосередньо. І ви це робите з 1998-го року* (Яценюк : Куликов; 25.11.13), *І ви можете або потрапити в історію* (Яценюк : Куликов; 25.11.13), *...ви досвідчена людина, в тому числі були в парламенті* (Тігіпко : Луценко; 06.10.14);

4) займенник «Ви», що має узагальнений характер апеляції, напр.: *Ви – влада. І ви нічого не робите для того, щоб зробити цю країну кращою* (Скорик : Крулько; 12.05.15), *Ви – нова партія* (Яхно : Гацько; 08.09.14), *Та ви вже народ довели до ручки* (Тягнибок : Куликов; 06.11.14).

Форми дієслів, що представлені в політичному спілкуванні дуже різнопланово, та визначені як сполука «дієслово+займенник», так і конкретним дієловом, залежно від засобів апеляції та семантики дієслова, ці засоби можна розподілити наступним чином:

1) дієслова, які задіюють в своїй апеляції процес мислення, наприклад: *Ви розумієте, що при застосуванні військово-повітряних сил ситуація, яка зараз у нас відбувається* (Смешко : Горбач; 22.06.15), *Ви знаєте, я хочу вам сказати, що країна... країна міняється щодня, навіть щогодини* (Тимошенко : Куликов; 06.11.14);

2) дієслівні засоби, що містять у центральному слові процес мовлення: *Скажіть, у нас не виникає хоча б запитання* (Тимошенко : Куликов; 19.05.14), *Ви говорите публічно неправду зараз в ефірі* (Розенко : Тимошенко);

3) засоби, що мають дієслово-заклик до певних міркувань, вчинків: *Давайте сьогодні не будемо спішити з НАТО* (Бондаренко : Куликов; 25.11.13), *Давайте це робити не в студії* (Луценко : Фесенко; 25.11.13);

4) дієслівні засоби, що використовують конкретну фізичну дію: *Зупиніть негайно міліцейську сваволю. Зупиніть те, що ви зараз робите в українській державі* (Тягнибок : Куликов; 25.11.13), *Наведіть, будь ласка, порядок у захоплених приміщеннях* (Порошенко : Куликов; 22.04.14);

5) дієслівні форми, які використовують сприйняттяво-експресивну семантику: *Та спам'ятайтеся* (Тягнибок : Куликов; 20.10.14), *Подивіться, що відбувається зі списками мандрівників політичних з однієї політичної сили в іншу* (Соболев : Куликов; 11.08.14);

б) дієслівні засоби, що містять бажально-дозвільну семантику: *Якщо ви дозволите, я все дуже чітко розповім* (Яценюк : Куликов; 25.11.13), *Ну, даруйте, будь ласка* (Бондаренко : Тягнибок; 25.11.13).

Речення спонукальні та питальні, які функціонують у політичному мовленні, як правило відбивають напрям, тему та політичну ситуацію, тому можемо виділити такі підтипи речень:

1) **власно-питальні**, які поширені при дебатах, спілкуванні між мовцями у форматі бліц-опитування тощо, наприклад: *Це таким чином ви у Європу хочете йти?* (Тягнибок : Куликов; 25.11.13), *Хто провокує?..* (Тягнибок : Куликов; 25.11.13);

2) **питально-з'ясувальні речення**, що поширені при форматі питання-відповідь, напр.: *Скажіть: чи не стане ця комісія таким от майданчиком, де буде вирішуватися доля України без самої України?* (Круть : Кулеба; 22.06.15), *Що мене сьогодні, ви знаєте, як у серце вразило?* (Яценюк : Куликов; 25.11.13);

3) **питально-уточнювальні** речення, поширені як у процесі інтерв'ю, так і в момент дебатів між політичними представниками, ілюструємо: *Там нижча температура –78 – ну, в Україні таких температур немає, розумієте?* (Тимошенко : Куликов; 12.05.15), *Ви кажете про алхімію, яка сталася в партії президента?* (Луценко : Куликов; 06.10.14).

Питально-риторичні частотні випадки при відповідях політиків та функціонують як засіб відведення теми, напр.: *Де ви були раніше? Чому ви раніше не робили ці радикальні зміни?* (Ляшко : Магда; 08.09.14), *А для чого ти в мери перся?* (Ляшко : Магда; 08.09.14), *Чого ж ви тоді не йдете в Сибір?* (Яценюк : Куликов; 25.11.13),

Спонукальні представлені не так широко, проте їх функціонування припадає на ефіри перед виборами, визначимо такі підтипи: речення-прохання: *Ще раз прошу, дорога українська громадо, підіть на вибори, проголосуйте* (Яценюк : Куликов; 24.10.14); речення-порада: *Вірте в це. І вірте в країну свою. І будьте сильними. Будьте сильними* (Тимошенко : Куликов; 19.05.14), речення-наказ: *Досить у Київ возити торби і кланятися чиновникам, які тут призначають владу* (Луценко : Куликов; 17.03.14).

Отже, формат ток-шоу є найбільш динамічним, тому використання граматичних засобів часом не є вдалим, тому в цьому різновиді політичної комунікації функціонують переважно дієслівні засоби, що виявляються в багатоаспектності та багатовекторності скерування повідомлення. Також досить дієвими є засоби, що містять займенники різних підтипів, тобто мовець може залучати у процес свого викладу думки широкий загал аудиторії. Також одним з популярних та поширених засобів є комплекси питально-спонукальних засобів, які також варіюються залежно від характеру заданої теми на ток-шоу, залежні від особистості диктора та його скерованості у викладі певних фактів.

Діалогічність у політичному ток-шоу наявна у всіх виявах морфологічних та синтаксичних засобів. Так, вона досягається різними етикетними формами. Широко використані форми дієслів у 2-ої особи множини, які вживаються залежно від намірів та комунікативної ситуації. Займенники поширені у формі 2-ої особи множини, саме в цих формах діалогічність створює всеохопливість адресатів. Питальні та спонукальні конструкції становлять фундамент політичної комунікації та створюють діалог при дебатах та виступах спікерів. Ці засоби можуть бути як засобом початку комунікації та задавати хід висловленню, так й виникати спонтанно під впливом емоцій та роздумів на певну тему.

Список використаної літератури

1. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. – М. : Искусство, 1979. – 423 с.
2. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М. : Ком Книга, 2006. – 144 с.
3. Гумбольдт В. фон Избранные труды по языкознанию / В. фон Гумбольдт. – М. : Прогресс, 1984. – 400 с.
4. Дейк Т. А. ван. Стратегии понимания связного текста / Т. А. ван Дейк, В. Кинч // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 23 : Когнитивные аспекты языка. – М. : Прогресс, 1988. – С. 153–207.
5. Радзієвська Т. В. Текст як засіб комунікації / Т. В. Радзієвська. – К. : Вид-во АН України, 1993. – 194 с.
6. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации / Е. А. Селиванова. – К. : ЦУЛ «Фитосоциоцентр», 2002. – 336 с.
7. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність / К. С. Серажим. – К.: КНУ, 2002. – 392 с.
8. Сидоров Е. В. Системное определение текста и некоторые проблемы коммуникативной лингвистики // Вопросы системной организации речи / Е. В. Сидоров. – М. : Изд-во МГУ, 1987. – С. 38–47.
9. Тураева З. Я. Лингвистика текста / З. Я. Тураева. – М. : Просвещение, 1986. – 127 с.
10. Феллер М. Д. Текст як модель комунікативного акту // В. В. Різун, А. І. Мамалига, М. Д. Феллер. Нариси про текст. – К. : РВЦ «Київський у-т», 1988. – С. 222–334.

Александр Мацулевич

ЯЗЫКОВЫЕ СРЕДСТВА ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ В ФАНТАСТИЧЕСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ ДЛЯ ПОДРОСТКОВ (НА МАТЕРИАЛЕ ТВОРЧЕСТВА В. П. КРАПИВИНА)

Для рубежа XX—XXI столетий характерен повышенный интерес книжных издательств к литературе для детей и подростков. В первую очередь, это обусловлено повышением значимости и ценности детства вообще в «новом времени» стран бывшего СССР, концентрации внимания родителей в направленном на будущее долгосрочном развитии своих детей, в котором по-прежнему важную роль играет чтение.

Ребёнок в этот переходный возрастной период интуитивно подходит к открытию того, что язык позволяет, во-первых, отражать окружающую действительность и, во-вторых, фиксировать определённый взгляд на мир. Подросток становится способным не только к пониманию символически изложенных текстов, но и к порождению собственных сложных символов.

Как отмечает А. А. Потебня, слово, сказанное другим человеком, становится импульсом к рождению собственной мысли [4]. По мнению Д. Зылевич, авторская позиция должна соответствовать морально-нравственным нормам и формировать жизненные ориентиры читателей. Читатели среднего школьного возраста предпочитают сами делать выводы и давать оценку, поэтому автор должен предоставить им такую возможность – косвенно, ненавязчиво направить своего читателя к адекватным оценкам. От того, как автор